

Memmings härad.

Socknar: Borg¹, Kimstad, Kullerstad.

I Memmings härad är situationen densamma, som när Brates verk utkom. Fyra stenar voro kända för Brate, alla ännu bevarade (så när som på övre delen av Ög 161).

Av dessa fyra stenar voro de bägge Kimstadstenarna Ög 160 och Ög 161 kända under 1600-talet, runstenen vid den gamla häradstingstaden Skattna (Ög 163) blev bekant först vid 1800-talets början, och runstenen vid 'Gunnars bro' i Kullerstad upptäcktes 1856.

Det må betecknas såsom överraskande att i en gammal rik kulturbygd sådan som Memmings härad invid Norrköping — där exempelvis hällristningarna från bronsåldern äro så talrika och flera stora gravfält kanta den stora huvudlandsvägen genom Östergötland — icke flera runminnesmärken blivit bevarade.

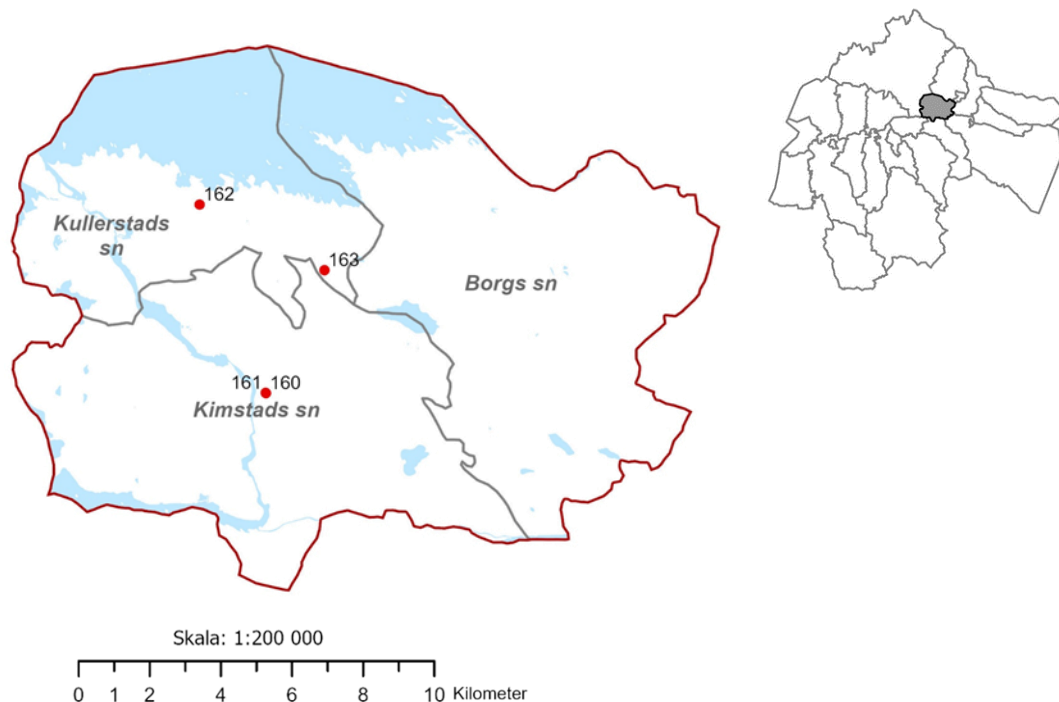

Fig. 159. Karta över runinskrifterna i Memmings härad.

¹ Borgs socken blev dock 1936 inkorporerad i Norrköpings stad.

Ög 160. Kimstads kyrka.

Pl. 84.

Äldre avbildningar: E. Brate, Foton (ATA).

Stenen har varit en lockhäll till en gravkista av den i Östergötland särskilt vanliga Eskilstunatypen från 1000-talets senare del. Den är en av de bäst bevarade i landskapet och har ända sedan 1600-talet varit bekant från socknens kyrka, där den numera sitter anbragt vid insidan av norra kyrkoväggen, mellan predikstolen och altaret. Den har tidigare använts som golvhäll, eftersom dekoren över stenens mittparti bortnötts genom trampning.

Inskriften är eljest i det stora hela välbevarad, men läsningen av den dödes namn erbjuder svårigheter. Efter **keir** följer ett **u** med välbevarad hst och en tunn skåra efter bistaven. Den därpå följande runan har, såsom Brate riktigt anmärker, en bst t.h., utgående från runans mitt, »som tagits för bistaven i **†**». Brate räknar emellertid ej med denna bst utan gör runan till en **l**-runa genom att förutsätta en nu försvunnen bst upptill t.h. Här finns också en bred och djup vittringsfåra, i vilken denna övre bst gott kunnat få rum, men då man icke kan bortse från att den nedre bistaven verkar att vara ristad, ville man helst räkna med r. 27 som ett **o**. Därpå följer ett tydligt hugget **r** och spår av ännu en runa — utan en sådan blir ju avståndet till skiljetecknet för stort. Medan namnet alltså kunde förefalla att vara **keiruor-**, läsa Hadorph-Törnwall, B 864, det som **keirilr**, Nordenskjöld som **keiruar** och Brate som **keirulr**, vari han ser ett fvn. *Geirulfr*, fsv. *Gerulf*. Då läsningen av namnets senare del ej längre med någon säkerhet kan fastställas, får man avstå från att söka ange dess forntida form. — I **bot**a har **o**-runan en form med tättställda bistavar, avvikande från inskriftens **o**-typ i r. (27 och) 38. — R. 21 är i B 864 ett **r**, medan Brate avstår från att ifylla den. Ytan är här nu helt förvittrad. Av det följande skiljetecknet finns fragment av övre punkten. Den sista runan, 57, sannolikt **s**, har förstörts av vittring.

Inskrift:²

× ...**pa** : **let** : **kia**rua : **kum**bl : **e**fti - : **keiru-r-** :: **bo**ta : **sin** : **ko**pan : **ku**p : **hal**bi : **sia**lu : **ha**[s]³

»... lät göra minnesmärket efter Gerv-, sin gode make. Gud hjälpe hans själ.»

Plansch 84a. Ög 160. Kimstads kyrka. Foto Nordén 1941. Runhällen infälld i norra kyrkoväggen mellan altaret och predikstolen. [Jansson skriver 1947: Retuscherad. Fotografiskt möjlig.]

² Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr]. och ö[vers]. bort.

³ En läsning med hänsyn till äldre läsningar inom [] skulle då återges × ...[e]pa : let : kiarua : kumbl : efti[r] : keiru-r- :: bo²a : sin : ko²pan : ku²p : halbi : sia²lu : ha[s]

Ög 161. Kimstads kyrka.

Pl. 85.

Litteratur: A. Kock, Anmärkningar till läran om *u*-omljudet, i: ANF 10 (1894), s. 345; A. Nordén, Rapport till Riksantikvarien med förslag till fornvårdsåtgärder, ¹²/₉, 1941, dnr 3397/41 (ATA).

Äldre avbildningar: B. Munthe, Foto 1915 (ATA).

Stenen står alltjämt rest mittför sakristian innanför norra kyrkogårdsmuren, helt i skymundan, en föga lämplig placering. Överdelen saknas fortfarande.

Inskrift (fullständigad efter B 863):⁴

suen × auk × þir × bry⁵þr × r[istu × stein × iftr × kapur × sin × iart × kuþ × h]--lbi × aut × has × auk × kus
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 muþ-[r × i × lius ×]
 65 70

»Sven och hans bröder reste stenen efter sin fader Jarl. Gud och Guds moder hjälpe hans ande till ljuset!«

Plansch 85a. Ög 161. Kimstads kyrka. Foto Nordén 1941. [Jansson skriver 1947: Klumpigt målad. Fotografiskt är färgens bländande olämpligt.]

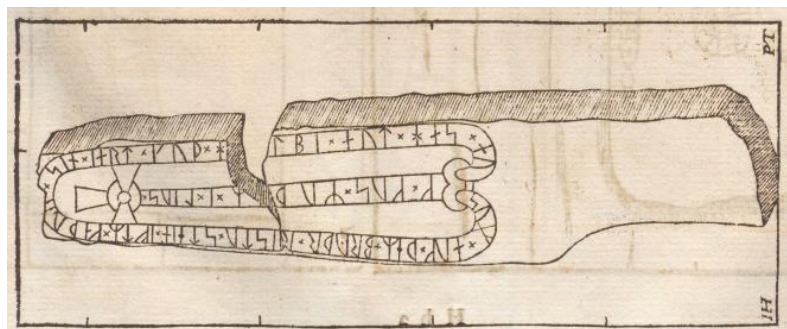

Fig. 160. Ög 161. Kimstads kyrka. B 863. Foto Alvin.

⁴Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr]. och ö[vers]. bort.

⁵Wessén skriver i marginalen: Punkten i 13 y är ej ifylld på fotot?

Ög 162. »Gunnarsbron», Kullerstads sn.

Pl. 81, 82.

Litteratur: L. Wiede, Brev till B. E. Hildebrand, 1/11 1856 (ATA); R. Dybeck, Svenska runurkunder, 2:a saml. (1857), nr 58; K. Eriksson, Brev till Riksantikvarien gällande bergsprängning och grävningsarbeten vid runstenen, 9/12 1908, dnr 404/08 (ATA); H. Rosengren, Brev till Vitterhetsakademien gällande behov av skyddsåtgärder vid runstenen, 24/1 1909, dnr 28/09 (ATA); Anton Ridderstad, Östergötlands historia I (1914), s. 94; Skrivelser från A. Nordén till Riksantikvarien rörande restaurering av runstenen m.m. åren 1922–4 jämte korrespondens mellan Riksantikvarien och myndigheterna i Kullerstad, bl.a. dnr 228/22, 470/22, 2377/24, (ATA); A. Nordén, Östergötlands bronsålder (1925), s. 103 (med avbildning av skålgroparna); dens. Fornminnena och landskapet, i Tidskrift för hembygdsvärd 1927, s. 144 f. (med avbildning av uppställningen); N. D. Edlund, Brev till Riksantikvarien 14/9 1925, dnr 2626/25 (ATA); B. Cnattingius, Drag ur vägarnas historia i Östergötland, i: Östergötlands vägbook (1944), s. 14.

Äldre avbildningar: P. A. Säve, Teckning i Antikvarisk Tidskrift för Sverige I (1864), Plansch 19:1; E. Brate, Foto (ATA); P. O. Westlund, Foton 1935 (ATA); Fotos av A. Nordén (ATA) (se ovan), samt av Thord Lindell, tr. i Östergötlands vägbook (1944), s. 15.

Ett vackert exempel på ännu bevarat samband mellan en runsten och en av stenens upphovsman anlagd bro för en viktig bygdeväg föreligger vid »Gunnarsbron» i Kullerstad socken. Här anträffades, då en äldre bro ombyggdes år 1856, inlagd i den förutvarande brotrumman en häll av svartgnistrig granit, försedd med runtext och därjämte även med skålgropar. Inskriften meddelar, att bron byggts av Håkon som en minnesgård åt hans döde son Gunnar, varför bron skulle bära namnet »Gunnars bro». Då detta namn nu någon gång höres i bygden, är det emellertid tillkommet på litterär väg, som en följd av att en översättning av runtexten gjort bygdens folk förtroget med inskriftens lydelse.

Vid makadamslagningsarbeten under arbetslöshetskrisen omkr. 1918 blev runstenen delvis dold i ett upplag av stenskärv. Vid en av förf. påyrkad restaurering avlägsnades detta upplag, kring stenen anlades en gräsmatta, och några björkar planterades. Som ett motstycke till stenen restes på motsatta sidan av vägen ett snarlikt stenblock, på vilket en översättning av runtexten anbragtes.

Sedan emellertid under 1930-talets första år en del uträtningsarbeten företagits på landsvägen Norrköping—Skärblacka, passerar den nu använda landsvägen ett stycke söder om bron, och den gamla förnämliga vägen över »Gunnars bro» har nedsjunkit till att bli en obetydlig bygdeväg. Det vackra minnesmärket kommer därför numera endast sällan under folks ögon.

Inskrift:⁶

+ hakun + karpi + bru + pasi + iin + su skal + haita + kunas + bru + iai + sar + uar × sun + hakunar +
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

»Håkon gjorde denna bro, och den skall kallas Gunnars bro, och han var Håkons son.»

Till läsningen: I första slingans övre v. hörn står 18—20 **iin** för **ian**, runan 19 saknar bistav, jfr i samma slingas nedre högra hörn 40—42 **iai** för väntat **ian**. I det avsedda 49—51 **sun** har sista runan ingen tydlig bistav, men två otydliga låta urskilja sig, så att runan kan uppfattas både som **a** och **n**. Jag har räknat med den ena, **n** runans bistav, Brate har föredragit att ifylla den andra, **a**-runans bistav.

Om namnet Håkon se E. Hjærne, *Rod och runor* (1947), s. 84 f.⁷ och U 617.

Fig. 161. Ög 162. »Gunnarsbron», Kullerstads sn.
Efter Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), nr 58.

⁶ Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr]. och ö[vers]. bort.

⁷ Wessén anger inget sidnummer.

Plansch 82b. Ög 162. »Gunnarsbron», Kullerstad sn. Foto Nordén 1941. [Jansson skriver 1947: Något retuscherad.]

Plansch 81b. Ög 162. »Gunnarsbron», Kullerstad sn. Foto Nordén 1927. [Tryckt i Nordén 1927, s. 147. Mittemot runstenen står stenen med översättningen. Jansson skriver 1947: Översiktsbild retusch.]

Ög 163. Skattna, Kullerstads sn.

Pl. 85.

Litteratur: Brev från notarien och söndagsskolläraren Johan P. Kjellberg i Norrköping till riksantikvarien Liljegren ^{28/9} 1828 (ATA); A. Nordén, Gravgömmen under runblocket i Norrköpings Tidningar ^{30/11} 1929, *Skrivelse till Riksantikvarien* ^{18/7} 1938, dnr 2780/38 (och 4497/38) (ATA), *Rapport till Riksantikvarien med förslag till fornvårdsåtgärder* ^{12/9} 1941, dnr 3397/41 (ATA); G. Olson, *Rapport till Riksantikvarieämbetet* ^{15/4} 1942, dnr 1565/42 (ATA).

Avbildningar: Teckning i ATA från mitten av 1800-talet(?); A. Nordén, a.a. 1941 (ATA); G. Olson, a.a. (ATA).

Runblocket låg ännu ^{12/7} 1941 i på ena långkanten stjälp läge men restes redan hösten samma år i lodrätt läge. Det befinner sig i ytterkanten av en präktig gravhög, belägen omedelbart intill bygdevägens kant. Högens diam. Växlar mellan 19, 20 och 22 m., dess höjd uppgår till någon halv m. (omöjligt att utan grävning bestämma höjden, då berggrundens egen form är okänd). Kullen var vid mitt besök sommaren 1941 helt igensnårad men avröjdes då i en viss omfattning.

Gravhögen visade ett stort hål i mitten efter en rovgrävning. Denna grävning utfördes omkr. 1820 av dåv. ägaren till Löfstad fideikommiss greve Piper, att döma av en uppgift, som lämnas i ett brev till riksantikvarien Liljegren av den originelle fornminnesentusiasten söndagsskolläraren och notarien Johan P. Kjellberg i Norrköping; brevet är daterat den 28 sept. 1828⁸:

»Längre än till den 22 mars kunde jag ej hålla mig kvar uti mitt vinteride utan smög mig då ut, tidigt på morgonfrost, ifrån de sofvande stadsborna, till Kullerstads socken, 1½ mil, för att bese en uppgifven på Skattna gårde liggande runehäll. Att äfven jag hade botaniska angelägenheter under vägen, torde nästan kunna gissas, om ej till inträdda vårens alster sub diu, dock hos någon bland mina vänner i hortikulturerande skräet.»

Anländ till Löfstad, under vilket Skattna lydde, sökte han där gårdssnickaren, men denne var ej hemma. Hustrun berättade dock, att

»Nådig herr grefven för 8 à 9 år tillbaka, i hopp att under samma sten, som då, ehuru lutande, stått på sin ända, finna någon skatt, hvarom sägnen var, låtit upptaga hällen, som nu ligger på backen, samt jordrymma och uppbyta kumeln därunder, hvarefter en stor grop och stenrös förefinnes, men icke träffat under takhällen annat fynd än en Askeurna och ben, som skola finnas på Löfstad.»

Inskriftens kristna karaktär ger emellertid vid handen, att någon gravsättning av ett bränt lik under stenen i samband med dess resande icke ägt rum. Är uppgiften om den vid stenen funna askurnan riktig, får det hela tolkas så, att urnan med de brända benen framkommit i det upptagna schaktet i gravhögens mitt, men att den döde Gudfast icke vilar i den gravhög, på vilken runstenen rests — placeringen i högens ytterkant synes ju också vilja ange, att stenen icke avser den, som ligger i högen. Å andra sidan råder uppenbarligen ett samband mellan runstenen och gravhögen. Då det nu är modern, som reser stenen åt den döde, kristne sonen, kan man kanske tänka sig saken så, att det är på den tidigare bortgångne makens-faderns enligt hednisk sed uppkastade gravkulle, som den kvarlevande modern, själv kristen, velat placera minnesstenen över sin son, sedan dennes lik enligt den nya seden ej gravlagts hemma vid gården utan förts till den kristna kyrkogården.

Inskrift:⁹

× **at**isa × **risti** × **sten** × **ebtir** + **kufast** · **sun sin kup** × **hiabi** × **aut** × **ha[n]**¹⁰s ×

»Adisa reste stenen efter Gudfast, sin son. Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Runttextens första ord inledes med en runa, som Brate läser som **n**. Huvudstaven är klar, t. h. finnes ett urflagrat parti, som dock lika gärna kan vara hugget, och dess form är sådan, att det lika gärna kan rymma bistaven till ett **a** som till ett **n**. På vänstra sidan finnas två grunda bistavar åt vardera hållet, vilka alltså lika väl kunna tillhöra ett **a** som ett **n**. Rimligast är väl att anse, att ristaren menat namnet som **at**isa. Runorna 30 och 31 in ha Brate och jag uppfattat olika, varvid Brate fått fram ett *-tecken, där jag läst en **n**-runa. I runan 45 (=n) urskiljes ej längre bistaven.

Skattna var hela medeltiden igenom Memmings härads rätta tingstad och alltså en betydande gård, åtminstone för bygdens liv. Ännu på kartor från 1600-t. bär den frälsegårdsbeteckning. Då stenen står rest invid **vågen till** den lilla obetydliga gården — ett arbetarboställe under Löfstad — ger detta alltså

⁸ Brevet daterat den 28 september 1828 från Kjellberg till Liljegren finns på ATA, men nämner inte denna sten. Datumet är sannolikt fel. Brevet nämner däremot ett par runinskrifter från Kvillinge socken, se fotnot under Ög 45.

⁹ Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr]. och ö[vers]. bort.

¹⁰ Wessén skriver: Varifrån kommer n? Äldre läsning? Enligt bruket i runverket anger [] att läsningen nu är förstörd men hämtad ur äldre källa. Här borde väl stå antingen **hais** eller **ha-s**?

icke någon riktig föreställning om det förnämliga i dess ursprungliga uppställning invid allfarvägen till och från häradstinget, omedelbart intill tingstaden. Denna väg stod dessutom i förbindelse med en väg av än större betydelse.¹¹ Det framgår av äldre kartor, t.ex. av J. de Rogiers Östanstångskarta 1653, att allmänna landsvägen från Norrköping till Linköping, alltså vad som i våra dagar motsvarar rikslandsvägen, var dragen via Löts kyrka över Skattna ned mot en äldre passage över Nors Skogh Ö. om Norsholm. Det var alltså i en av landskapets stora stråkväg berörd bygd, som gravhögen med dess stora runsten var anlagd.

Blocket, som är 3,20 m. långt och 1,44 m. brett, gör nu, sedan det återfått sin ursprungliga resning, ett mäktigt intryck.¹²

Plansch 85b. Ög 163. Skattna, Borgs sn. Foto Nordén 1942. [Jansson skriver 1947: Retusch. Möjlig.]

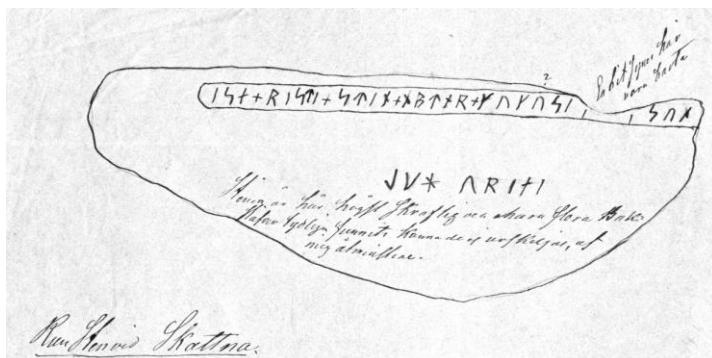

Fig. 162. Ög 163. Skattna, Borgs sn. Teckning av okänd, mitten av 1800-talet(?) (ATA).

¹¹ I marginalen har (rimligen) Nordén skrivit: Mera om vägen!

¹² Olsons mått i rapporten 1942 (ATA): Stenens dimensioner: h=2,40; b=1,40; t=0,55 m.

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med reservationer. Utgåvan är ännu preliminär och kan komma att revideras. Hittar du felaktigheter är du välkommen att meddela dessa till utgivaren på nedanstående e-postadress.

Utgivare: Jan Owe

Kontakt: runor@gamlebo.se

Senast ändrad 2020-05-25